

**IN MEMORIAM: PROFESORUL HENRI H. STAHL,
120 ANI DE LA NAȘTERE (1901–1991)**

IOAN MĂRGINEAN

Cu ocazia împlinirii a 120 de ani de la nașterea marelui sociolog Henri H. Stahl, mă voi referi la experiența proprie din anii studenției, prima promoție a învățământului sociologic universitar, reluat în 1966, după desființarea lui în 1948, pe considerentul, fals evident, că este o disciplină burgheză.

Apreciez în mod deosebit faptul că am avut ocazia să-l întâlnesc pe magistrul în cadrul activităților didactice la facultatea de Filosofie, Secția Sociologie, Universitatea București.

Despre Henri H. Stahl și opera sa științifică există multe trimiteri în lucrări de specialitate. Menționez aici volumul elaborat de colegi de promoție și cadre didactice cu cinci ani în urmă „Sociologia rediviva. 50 de ani de la reinstituționalizarea învățământului sociologic în România” (editori M. Voinea, I. Mărginean., S. Chelcea, Editura Universității din București, 2016). Primii doi editori menționați am fost studenți în seria respectivă (1966–1970), iar S. Chelcea, student în anii terminali la psihologie, a frecventat și unele cursuri la sociologie, pentru ca ulterior să fie cadru didactic, membru al catedrei de sociologie .

De asemenea, fac trimitere la faptul că în anul următor decesului lui H. H. Stahl, numărul cinci al revistei Sociologie românească, serie nouă, 1992, (autori Ovidiu Bădina, Marin Diaconu, Ioan Drăgan, Iancu Filipescu, Sorin Rădulesu, Constantin Schifirneț, Zoltan Rostaș, Maria Voinea) a fost dedicat distinsului om de știință. În volum s-a inclus Raportul lui Dimitrie Gusti din 1943, referitor la activitatea științifică, didactică și organizatorică a lui Stahl. Unii autori au inclus și studii ale lui H. Stahl. În revistă se regăsește și interviul luat profesorului de către S. Chelcea și I. Filipescu (pp. 536–548). Redau două afirmații ale interlocutorului, și anume că sociologia nu este numai știința prezentului; studenții trebuie pregătiți pentru efectuarea anchetelor sociologice.

Este pe deplin întemeiat să se atribuie profesorului Stahl cele mai înalte aprecieri pentru valoarea activităților sale didactice, desfășurate nu întotdeauna în condiții favorabile, având de îndurat dificultăți, abuzuri ale unor oficialități ale vremii. Domnia sa a fost un membru marcant a Școlii monografice de la București

Adresa de contact a autorului: Ioan Mărginean, Institutul de Cercetare a Calității Vieții al Academiei Române, Calea 13 Septembrie, nr. 13, sector 5, 050711, București, România, e-mail: imargin@iccv.ro.

(altă denumire – Școala monografică Dimitrie Gusti). Într-adevăr, de-a lungul anilor, Stahl a avut contribuții majore la dezvoltarea sociologiei ca știință, formarea de specialiști în domeniu, implicarea instituțională prin diferitele poziții pe care le-a deținut. În lucrarea „Amintiri și gânduri din vechea Școală monografică”, Editura Minerva, București, 1981, profesorul evocă multe activități desfășurate: participant la programul de elaborare a monografiilor (adesea l-a înlocuit pe Gusti, la coordonarea activităților, când acesta era plecat din țară); implicarea la constituirea Muzeului satului; contribuții la lucrarea monumentală Enciclopedia României (patru volume începând cu 1938). Prin această ultimă operă, apreciază domnia sa, s-a depășit limitarea activităților doar la întocmirea de monografii.

Dintre provocările cu care s-a confruntat au fost conflictele cu legionarii: „Anul 1940 se arăta a fi din ce în ce mai negru” (*op. cit.* pp. 366–367), a fost desființat serviciul social; Stahl exclus de la Universitate: a trebuit să dovedească faptul că nu este evreu etc.

În anul 1942 revine la catedra de sociologie pentru puțină vreme, deoarece în 1948 s-a eliminat sociologia din învățământ (precizare menționată anterior).

În partea a doua a vieții sale îi sunt recunoscute meritele la nivel național: 1966 – profesor la nou înființata catedră de sociologie la Universitatea București; 1969 – primește titlul de profesor emerit; 1974 – membru corespondent al Academiei Române, 1990 – academician.

În „Dicționarul sociologilor români. Mică enciclopedie”, coord. Ștefan Costea, Editura Expert, București, 2001, în dreptul lui Henri Stahl se regăsește cel mai mare număr de pagini (de nouă) atribuit unei persoane, care mai sunt întâlnite și la alte trei personalități din domeniul sociologiei: D. Gusti; I. Eliade Rădulescu; E. Speranția. Pe locul următor, cu câte opt pagini, sunt M. Eminescu și M. Kogălniceanu. De reținut că, pentru sociologii decedați, textele au fost elaborate de către autorii volumului, iar numărul de pagini a fost corelat cu amploarea și semnificația activității lor în domeniul sociologiei. Textul cuprinde și listarea bibliografiei, precum și a lucrărilor cu referințe despre sociologii respectivi. La autorul Henri H. Stahl se regăsesc (până în anul 1992 inclusiv) un număr de 35 de titluri de lucrări, dar opera autorului este mult mai numeroasă. De asemenea, sunt 41 de referințe de la diverși autori (ultima tot în 1992). Pentru cei în viață s-a solicitat acestora să furnizeze informațiile relevante limitându-se la o pagină, excepție pentru cei la care lucrările publicate erau numeroase și necesitau spațiu mai mare. La autorii în viață, de regulă, nu s-au inclus și posibilele referințe. Parte din cei care ar fi putut răspunde nu au făcut acest lucru, așa că nu se regăsesc în volum.

Din promoția 1966–1970 am identificat doar cinci prezențe din 25 de absolvenți, o parte au decedat înainte de anul 2000, fără a intra în atenția autorilor.

Lucrări mai recente în care sunt referiri numeroase la Henri H. Stahl sunt: „Dicționar de sociologie rurală”, coord. I. Bădescu, O. Cucu-Oancea, Editura Mica Valahie, București, 2005; „Istoria sociologiei românești” autor Maria Larionescu,

Editura Universității din București, 2007; „Tratat de sociologie rurală”, coord. I. Bădescu, O. Cucu-Oancea, Ghe. Șișeștean, Editura Mica Valahie, București, 2009; „Sociologie românească. O istorie socială”, coord. C. Zamfir, I. Filipescu, Editura Eikon, Cluj Napoca, 2015.

La reluarea învățământului sociologic din 1966 un rol decisiv l-a avut sociologul și omul politic Miron Constantinescu, după ce a ieșit învingător din competiția cu Tudor Butnariu, șeful catedrei de filosofie, Universitatea București. Acest eveniment a fost precedat de înființarea, în anul 1959, a Comitetului Național de Sociologie, afiliat ulterior la Asociația Internațională de Sociologie, astfel că s-au putut desfășura activități de cercetare și să se dezvolte relații la nivel internațional. Totuși, învățământul de specialitate a fost reluat doar după alți șapte ani și la 18 ani de la desființarea lui.

Prin cursurile sale, profesorul Stahl ne-a făcut legătura cu experiența de cercetare pe care o avea la vârsta de 65 de ani, dar și a altor specialiști. În ceea ce mă privește, am interacționat cu profesorul în cadrul activităților didactice, interesul meu pentru cercetare era în zona industrială, domeniul în care mi-am elaborat și lucrarea de licență. Această opțiune s-a format în urma activităților anterioare venirii la facultate.

Chiar dacă nu am optat pentru domeniul de cel mai mare interes al domniei sale din aria cercetărilor – viața rurală – profesorul Stahl a fost pentru mine, și rămâne, un reper profesional și comportamental dintre cele mai semnificative și am preluat unele practici în relațiile mele cu studenții. Influența cea mai importantă a fost formarea mea în domeniul metodologiei de cercetare sociologică. Această temă a constituit subiectul tezei de doctorat, am predat-o mulți ani în învățământul superior și am publicat o serie de lucrări.

Cu totul nefiresc este faptul că disciplina „Metode și tehnici de cercetarea sociologice” din anul I nu apare în Carnetul de note și nici în Foaia matricolă ce însoțește diploma de licență, ea este nominalizată doar în semestrul I al anului II. Această situație ne conduce să presupunem că profesorul Stahl, pensionat în anul 1965, nu a fost inclus în personalul catedrei la elaborarea inițială a programei de învățământ. De altfel, domnia sa relatează întâmpinarea altor dificultăți înainte de reluarea activității de cadru didactic.

O altă situație dificil de explicat este apariția în Foaia matricolă pentru anul I a disciplinei „Introducere în psihologie” care în realitate nu s-a făcut. Ea se regăsește însă și în Registrul matricol, consultat de către colegul Ghe. Crasnea (care a verificat în arhivă), situația fiind relatată în capitolul „Amintiri din anii studenției”, publicat în volumul „Sociologia rediviva”. Cel mai probabil avem de-a face cu o greșală, prin care se înlocuiește „Introducerea în sociologie”, curs susținut de M. Constantinescu, și care se află înscris în Carnetul de note, cu semnătura profesorului, sub formă „Sociologie”.

În interviurile cu Zoltan Rostaș, profesorul Stahl însuși menționează cadrele didactice și cele două cursuri: Stahl – Metode și tehnici de cercetare sociologică;

Constantinescu – Introducere în sociologie (*Monografia ca utopie*, interviuri cu Henri H. Stahl 1985–1987, Editura Paideia, București 2000).

Revenind la profesorul Stahl, remarc claritatea sa în expunere. De asemenea, răsplătea un răspuns bun al unui student cu un exemplar al unei lucrări proprii (această practică am folosit-o și eu mai târziu în relația cu studenții). Când ne adresa o întrebare cât și la lucrările scrise, profesorul folosea numărul nostru curent din catalog.

Referitor la opțiunile studenților pentru cercetarea ruralului, profesorul a apreciat că este mai potrivit ca cei proveniți din mediu urban să aleagă astfel, pentru că vor fi mai curioși să afle aspecte noi ale vieții oamenilor, fără a avea preconcepții. Evident că nu i-a respins pe cei proveniți din rural, inclusiv la îndrumarea lucrărilor de diplomă și/sau doctorat.

Dacă trecem, pentru analiză comparativă, și la evocarea modului de comportament a altor cadre didactice din anul I, remarc apropierea și suportul pentru studenți a celor mai mulți dintre ei. Un exemplu de acest fel a fost lectorul universitar Ghe. Enescu, care a predat cursul de Logică generală, dânsul ne-a spus că este mai indulgent cu noi, comparativ cu cei de la filosofie, pentru că aceștia s-ar putea să ajungă să predea ei înșiși logică. Enescu obișnuia să implice studenții în tratarea unor reguli logice, adesea făcând trimiteri și la documente de partid, sesizând contradicții de formulare.

Unele cadre didactice au avut comportamente rigide dictând textul cursului și/sau fiind adepții unor idei mai puțini acceptabile. Așa de exemplu, profesorul A. Valentin (materialism dialectic) ne-a spus la examen că, dacă un coleg, care a fost activ la seminarii, a luat nota 8, ceilalți nu pot primi mai mult de 7.

Cu unii dintre profesori am avut anumite evenimente neplăcute, dar care până la urmă s-au rezolvat cu bine. Astfel, la întâlnirea prealabilă examenului cu profesorul M. Constantinescu am semnalat că în cursul de materialism istoric se menționa că sociologia este materialism istoric. Deranjat, profesorul care a susținut la curs că sociologia este știință bazată pe materialism istoric (evident că aici este vorba doar de orientarea marxistă în sociologie impusă în România de regimul comunist), m-a întrebat, „Ce examen ai mâine?”, am răspuns „Sociologia”, iar dânsul a spus „Atunci sociologie să fie”. M-am temut de un efect negativ asupra notării răspunsului meu la examen, dar nu a fost cazul. O altă exemplificare se referă la profesorul Ion Banu (*Istoria sociologiei antice*), în răspunsul meu, de emoție, am folosit expresia „Mare uriaș”, referitor la Aristotel. Profesorul m-a apostrofat, dar nu am avut vreo consecință negativă la notare. În fine, o situație nefirească pe care o relatez este poziția exprimată de către C. Nicuță la examenul de licență, la comisia unde a fost președinte, și anume că: studenții care au lucrări teoretice pot lua și nota 4, pe când cei care au lucrări de cercetare vor lua minim nota 5, deci nu pot primi nota 10. De menționat că domnul Nicuță, cu un debut bun în învățământ, ca asistent al profesorului Petre Andrei, la Universitatea din Iași, a trecut ulterior în politică, iar pe baza acestui nou statut a revenit în învățământ cu

titlul de profesor, deținând și funcții de conducere (șef catedră, decan) fără a avea opera științifică necesară care se cerea și atunci pentru a se obține titlul de profesor universitar. Era, însă, un bun orator și adesea în expunerile sale dădea exemple din viața personală a diverșilor autori. În interviurile luate de către Z. Rostaș, profesorul se exprimă astfel despre Nicuță: „Un om ciudat” *op. cit.*, p. 164.

Promoția noastră de absolvenți a primit locuri bune de muncă: opt am fost repartizați în institute de cercetare națională și departamentală, patru în învățământul superior, un loc la Comitetul de Stat al Planificării, ceilalți în centrale și întreprinderi industriale.

Referindu-ne la situația actuală a membrilor promoției (iulie 2021) 14 colegi este posibil să fim toți în viață dar numai pentru opt datele sunt la zi, pentru ceilalți șase s-au pierdut legăturile, ei nemaifiind prezenți în spațiul public, sper că sunt bine. Din păcate, 11 colegi au decedat (informațiile sunt certe).

În interviurile luate de către Z. Rostaș profesorului Stahl, domnia sa comunică multe aspecte din viața profesională, având o atitudine detașată. Adesea folosește un limbaj colocvial și are momente de râs (comunicate în volum). Pe ansamblu, rezultă o stare de nemulțumire în legătură cu evoluțiile în domeniul sociologiei, după situația favorabilă din timpul activității Școlii monografice. Surprinzător, se exprimă că nu ar fi trebuit reluat învățământul sociologic, așa cum s-a procedat în 1966, fiind o greșeală a lui M. Constantinescu. Consideră că ar fi fost mai bine să se constituie echipe de cercetare monografică cu studenți de la diferite specializări, despre sociologi se întreabă (conform textului): „Care îi trebuie?, Cui erau necesari? cui?” *op. cit.*, p.168. Profesorul se pronunță că se delimitează forțat sociologia de materialism istoric. Este cu neputință o teorie a claselor socială tratate la materialism istoric și sociologie. *Op. cit.*, p. 187

Prin astfel de aprecieri nu s-a luat în considerare că sociologia nu înseamnă doar monografie. Sociologia a fost din nou eliminată ca specializare din învățământul superior în 1977, tocmai pentru că autoritățile erau deranjate de neajunsurilor semnalate în diferite cercetări. De asemenea Centrul de Cercetări Sociologice, sub ordinea Academiei de Științe Sociale și Politice (anterior în cadrul Academiei Române) a fost transferat la Universitatea București, devenit Centru de Sociologie, – director profesor I. Drăgan, șef al catedrei de sociologie. Începând cu anul 1990 se reorganizează și devine Institutul de Cercetări Sociologice în cadrul Academiei Române și are rezultate dintre cele mai valoroase. În prezent, director este profesor I. Bădescu, membru corespondent al Academiei Române. În context menționez și Institutul de Cercetare a Calității Vieții din subordinea Institutului Național de Cercetări Economice, tot din cadrul Academiei Române. În ICCV, înființat în anul 1990, sociologia este o disciplină de referință, cu cercetări interdisciplinare; director C. Zamfir, în prezent academician. Împreună cu economia și științele juridice, ICCV se află într-o secție distinctă al acestui cel mai mare for științific din țară. În funcție de nevoi, oricând se pot organiza cursuri de formare profesională foarte diferite, inclusiv în cele al monografiilor.

În anii desfășurării interviurilor funcționau, totuși, catedre de sociologie la marile universități, profesorii predând la diferite facultăți cu precădere sociologii de ramură. Unele dintre entitățile de învățământ superior care aveau catedre de filosofie au inclus și sociologia ca disciplină de predare. De asemenea, a continuat activitatea de doctorat, iar la Academia Ștefan Gheorghiu (din 1989, Academia de Studii Social-Politice) funcționa un curs post-universitar de sociologie, desființat în iarna lui 1990, după înlăturarea regimului comunist prin Revoluția din decembrie 1989. Acest eveniment, cu semnificație istorică în România a permis revenirea la normalitate a învățământului sociologic, dezvoltat atât la nivel liceal și de licență cât și prin masterat și doctorat. Totodată, materialismul istoric este tratat ca doctrină filosofică specifică.

Profesorul Stahl apreciază că după 1965 a avut „echipe de colaboratori ignoranți, străini de probleme” (*op. cit.*, p. 186).

O apreciere favorabilă, referitoare la situația din perioada interviurilor, o face pentru Centrul de Cercetări condus de D. Abraham din prima promoție de sociologie (*idem* p. 187).

Încheiem acest *In Memoriam*, la 120 de ani de la nașterea profesorului Henri H. Stahl, reluând că domnia sa este unul dintre cei mai mari sociologi români, a lăsat în urmă o moștenire științifică vastă, a contribuit la formarea de specialiști în domeniul sociologiei și multe altele.

Primit: 01.09.2021

Acceptat: 03.09.2021